

Hvordan skal vi forstå Bibelens første kapittel?

Lars Olav GjØra

1. Mosebok 1 er en grunn til at mange tror at Bibelen er fullstendig irrelevant. Hvordan er det mulig å fortsatt tro på denne skapelsesberetningen? Er ikke dette en primitiv fremstilling av universets begynnelse som vitenskapen har motbevist for lenge siden?

Hovedproblemet med 1. Mosebok 1 (egentlig 1,1 - 2,3) er at vi ikke er sikre på hva slags *sjanger* denne teksten er, ettersom vi ikke har så mange andre tekster å sammenligne med. Dermed er det vanskelig å være sikker på hvordan den skal tolkes, ettersom det er sjangeren som gir oss tolkningsnøkklene. At en lærebok i fysikk skal forstås på en annen måte enn et dikt er jo ganske opplagt.

Men hva da med skapelsesberetningen? Handler den om *vitenskapelige* temaer uten å bruke vitenskapelig språk? Den virker *poetisk*, men ligner ikke poesi ellers i Bibelen. Den har typiske trekk av en *fortelling*, men har for eksempel gjentatte uttrykk og en struktur som er uvanlig for de andre fortellingene i Bibelen. Eller er det framfor alt en *teologisk* tekst? På grunn av denne usikkerheten har det blitt foreslått oppfinnsomme sjangere som "fortellende tekst med opphøyet, halvpoetisk språk", "oppøyet prosa-narrativ" eller rett og slett "en sammensatt sjanger". Dermed finnes det også forskjellige tolkninger av dette kapitlet.

Tolkning 1: Dagene er 24-timers døgn i en bokstavelig uke

Uttrykk som "og Gud sa...", "og det ble...", "og Gud kalte..." er typisk for bibelske fortellinger og brukes 55 ganger i dette kapitlet. Det er derfor naturlig å lese kapitlet som en kronologisk fortelling. Det hevdes også at dette ville være måten israelittene ville forstått det.

Men allerede på 200-tallet spurte teologen Origenes: "Hvilket intelligent menneske kan tro at den første, den andre og den tredje dagen [...] eksisterte uten sola, månen og stjernene?" Kan man hevde at den naturlige forståelsen av dagene er 24-timers døgn *før* sola blir skapt på dag 4? Dette synet knyttet som regel sammen med "ungjords-kreasjonisme" som hevder at jorda er kun 6000 år gammel, og den største utfordringen blir da å forklare hvorfor naturvitenskapen har andre svar.

Tolkning 2: Dagene er lange perioder

Så tidlig som på 100-tallet foreslo apologeten Justin Martyr og teologen Ireneus at dagene kan ha vært lange tidsperioder ut fra Sal 90,4 og 2 Pet 3,8 som sier at "for Herren er én dag som

tusen år og tusen år som én dag". Samme hebraiske ord for «dag» brukes også om hele skapelsesuka i 1. Mos 2,4. Mange moderne lesere finner dermed en større overensstemmelse med vitenskapen ved å tolke dagene som lange perioder i jordens historie. Ja, faktisk vil man hevde at Bibelen lå *foran* naturvitenskapen.

Men man må fortsatt forklare hvordan sola kan bli skapt på dag 4 - selv etter trærne. En annen generell innvending er tendensen til "overtolkning": At man "strekker" ord og uttrykk til å passe med dagens kategorier. Selv om det kanskje passer med vitenskapen i dag, var det ikke slik israelittene ville forstått det.

Tolkning 3: Dagene er 24-timers døgn med lange perioder mellom hver dag

Dette er en variant av tolkning 2 som beholder de bokstavelige døgnene fra tolkning 1. Guds tale får på disse dagene skaperverket til neste nivå. Gud taler to ganger på dag 3 for å understreke at det går fra uorganisk til organisk materiale, og han taler også to ganger på dag 6 for å vise at skaperverket nå går fra dyr til mennesker.

Her gjelder de samme innvendingene som for tolkning 2.

Tolkning 4: Rammeverksynet

Denne tolkningen har røtter tilbake til middelalderen og mulige forløpere i f.eks. den jødiske filosofen Filon (1. årh.) og teologen Augustin (4.-5. årh.), som ikke tolket dagene bokstavelig men trodde at alt hadde blitt skapt på et øyeblikk. Dagene forstås her som "bilderammer". De presenteres som vanlige dager, men det betyr ikke dermed en bokstavelig uke. Skapelsen fortelles *tematisk* ved at to og to dager korresponderer med hverandre. *Lyset* skapes på dag 1 og *lysene* på dag 4. *Himmel og hav* kommer på dag 2 og *fugler og fisker* som skal fylle dem på dag 5. *Land* kommer til syne på dag 3, og *landdyr og mennesker* blir skapt på dag 6.

Denne forståelsen er altså hverken kronologisk eller vitenskapelig, men først og fremst *teologisk*. For eksempel blir sola introdusert senere for å vise at det er Gud som er den egentlig kilden til lys, og det blir samtidig et hint om at teksten ikke er ment kronologisk. I tillegg brukes ikke ordene "sol" og "måne" (i stedet "de to store lysene") for å få fram at disse ikke skulle tilbes, noe som var vanlig i andre religioner. "De store sjødyrene" som skapes på dag 5 tolkes som sjømonstre fra oldtidens mytologier, hvor de er "kaoskrefter" som symboliserte opprør mot skapergudene. I 1. Mosebok er det ingen slik kamp, fordi Gud er allmektig.

Utfordringen for dette synet er å overbevise om at teksten ikke er ment kronologisk selv om det høres slik ut. Til tross for at dette synes baseres på gamle tolkninger og ikke forstås

vitenskapelig, har en annen innvending vært at det er et forsøk på å harmonisere Bibelen og vitenskapen – og at det egentlig er vitenskapen som styrer tolkningen.

5. Skaperverket er et kosmisk tempel

En fortsettelse av den forrige tolkningen er at 1. Mosebok 1 handler om en innvielse av et "kosmisk tempel" for Gud. Grunnleggende for dette synet er å skille mellom *materiell* og *funksjonell* skapelse. Ettersom skapelsesberetninger fra Israels nabokulturer fra samme tid handler mer om organisering av det som allerede eksisterte enn om skapelse fra ingenting, tenker man at skapelsen i 1. Mosebok 1 heller ikke er ment "materielt", men "funksjonelt". Altså, vi er vant til å tenke at "skapelse" betyr at noe *blir til*, mens de ville sagt at "skapelse" skjer når noe får sin *funksjon* etter at det har blitt til. Dag 7 blir viktig fordi det er dagen Gud hviler, og på den tiden tenkte man at gudene hvilte kun i tempelet.

Siden man så på templer som symboler på universet, kunne også universet bli sett på som et kosmisk tempel. Poenget med 1. Mosebok 1 blir i så fall da at universet er et sted for Guds nærvær og at alt tilhører ham. Sjangeren blir da *oldtidskosmologi*.

Utfordringer for denne tolkningen er å forklare at for eksempel Kol 1,16-17 og Heb 11,3 ikke tolker 1. Mosebok 1 materielt, og hvorfor det finnes så få spor av denne tolkningen i kirkehistorien dersom det var slik alle ville forstått det. En annen innvending er at de utenombibelske skapelsesberetningene også snakker om materiell konstruksjon av tempelet.

Oppsummering

Så hvordan skal vi da forstå 1. Mosebok 1? Vi ser i alle fall at det ikke var moderne vitenskapelige oppdagelser av jordas alder som førte til de mindre bokstavelige tolkningene. Vi bør heller ikke være engstelige for at vitenskapen skal motsi Bibelen. Gud taler både gjennom skaperverket (den generelle åpenbaring) og gjennom Bibelen (den spesielle åpenbaring). Det var nettopp dette som motiverte de kjente vitenskapsmennene på 1500- og 1600-tallet.

Men selv om Gud taler både i Bibelen og i naturen, tolkes begge av feilbarlige mennesker. Både sjangerspørsmålet og vitenskapens stadige utvikling bør kanskje føre til litt ydmykhet rundt dette spørsmålet. Og kanskje handler ikke 1. Mosebok 1 om vitenskap i det hele tatt? Det viktigste kan vi uansett være enige om: Gud er universets skaper og opprettholder, og mennesket er unikt i et univers som ikke er tilfeldig.